

Az isteni irgalmasság fölfedezése korunkban

LUKÁCS LÁSZLÓ SCH.P.

Abstract

In different periods of history there are certain important theological and spiritual ideas characterizing the theology and spirituality of actual Church life, e.g. the “discovery” of Eucharistic worship in the 13th century. The main point of the present article is that the leading idea of our age is the discovery of divine mercy. The paper gives an account of how the popes of the last decades developed and fostered the cult of divine mercy, culminating in the prophetic vision of Pope Francis. Pope John XXIII, who convoked the Second Vatican Council, offering the medicine of mercy, followed by Paul VI, the “Pope of Dialogue”, John Paul II, the “Pope of Mercy”, Benedict XVI the “Theologian of Mercy”, and in our day Pope Francis, the “Prophet of Mercy.”

Keywords: *age of divine mercy, Pope John XXIII, Pope Paul VI, Pope John Paul II, Pope Benedict XVI, Pope Francis, “prophet of mercy”.*

Kulcsszavak: *az isteni irgalmasság kora, XXIII. János pápa, VI. Pál pápa, II. János Pál pápa, XVI. Benedek pápa, Ferenc pápa, „az irgalmasság prófétája”.*

Az egyház spirituális és pasztorális, sőt teológiai és liturgikus életében is a századok folyamán különböző szempontok kerültek középpontba, ahogyan például a 13. században az Eucharisztia tisztelete az Úrnapja ünnepének kialakulásával, a 17. században pedig a Jézus Szíve-tisztelet az elsőpénteki nagykilenced gyakorlatával. Hasonló folyamat játszódik le a mi korunkban is: megjelent az irgalmasság teológiája és lelkiisége, és fokozatosan uralkodóvá válik az egyházban. Ezt a feltételezést próbáljuk igazolni, úgy, hogy XXIII. János pápától napjaink

---

LUKÁCS LÁSZLÓ SCH.P., teológus, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola alapító rektora, a *Vigilia* folyóirat főmunkatársa és korábbi főszerkesztője; lukacs.laszlo@sapientia.hu

kig nyomon követjük az egymást követő pápák tevékenységét az irgalmasság misztériumának feltárásában és elterjesztésében.¹

I. A ZSINAT PÁPÁJA – XXIII. JÁNOS

Az irgalmasság „fölfedezése” Szent XXIII. János pápa nevéhez fűződik, bár utalást találunk rá már XII. Piusz pápának a II. világháború alatt írt *Mystici corporis Christi* kezdetű körlevelében is. A pápa ezekkel a szavakkal fejezi be enciklikáját:

„Villámló felhők tornyosulnak az égen, nagy nehézségek törnek az egész emberiségre és az Egyházra is, bízzuk hát magunkat és mindenünket az Irgalmasság Atyjára, és könyörögjünk hozzá: »Kérünk, Urunk, tekints erre a te családotra, melyért a mi Urunk Jézus Krisztus nem átalotta magát kínzói kezébe adni, és a kereszt gyötrelmeit vállalni.«”²

XXIII. János, a „jó pápa” alig néhány hónappal megválasztása után, 1959. január 25-én, Szent Pál megtérésének ünnepén a Falakon Kívüli Szent Pál-bazilikában a jelenlévő bíborosok és a világ általános meglepetésére „remegő szívvel, alázattal, de határozottan” bejelentette, hogy egyetemes zsinatot hív össze. A jelenlévő bíborosok a szokásos éljenzés helyett döbbszent csöndben hallgatták szavait.³ A pápa haladéktalanul meg is kezdte a munkát: előkészítő bizottságokat hozott létre, júniusban pedig kiadta első enciklikáját *Ad Petri cathedram* címmel, amelyben vázolta pápaságának programját:

„Testvérek hívnak bennünket, és valóban testvérek vagyunk. [...] Az üdvösség, amelyben reménykedünk, elsősorban a szeretet hatalmas kiáradása. [...] Ez a

---

¹ Az irgalmasságról írt könyvében Walter Kasper joggal állapítja meg, hogy a teológia régebben szinte teljesen elfeledkezett az isteni irgalmasságról, a dogmatikai kézikönyvek alig tettek róla említést, pedig az irgalmasság központi helyet foglal el a kinyilatkoztatásban. Vö. WALTER KASPER: *Irgalmasság*, Új Ember, Budapest, 2014, 18.

² XII. Piusz pápa apostoli körlevele Jézus Krisztus Misztikus Testéről és abban Krisztussal való kapcsolatunkról, Szent István Társulat, Budapest, 1943.

³ Vö. OTTO HERMANN PESCH: *Das Zweite Vatikanische Konzil (1962–1965)*, Echter, Würzburg, 1993, 47.

drága remény készlet arra, hogy egyetemes zsinatot hívjunk össze. [...] Ez az esemény az igazság, az egység és a szeretet csodálatos megnyilvánulása lesz.”⁴

A zsinatok a századok során dogmatikai, morális vagy jogi kérdésekben hoztak döntéseket, az ott megfogalmazott kánonok pedig kötelező érvényűvé váltak az egész egyház számára, annyira, hogy a kánonok záradéka szerint: aki nem fogadja el őket, „legyen kiközösítve”, „anathema sit”. XXIII. János pápa nem ilyen zsinatot álmódott meg. Bár karizmatikus alakját számos legenda és anekdota veszi körül, mégis egyértelműen kirajzolódik, hogy mit várt a zsinattól. Szándékait két kifejezés foglalja össze a legtalálóbban: *aggiornamento* – az egyház belső megújulása, párbeszédben a világgal. Másrészt – a korábbi zsinatok gyakorlatától eltérően – nem doktrinális vagy éppen jogi határozatokat várt a zsinattól, hanem a lelkipásztori szempontokat tartotta fontosnak: „*pasztorális zsinatot*” tervezett, ahogy a zsinatot előkészítő bizottságoknak jelezte: „teljes szívvel arra törekedjenek, hogy az egyház életét megerősítsék, tekintetbe véve napjaink adottságait és elvárásait”.⁵

A dokumentumokat előkészítő bizottságok munkáját a pápa maga irányította, s ennek a célnak az érdekében többször radikálisan átszervezte őket, nem kevés ellenállásba is ütközve azok részéről, akik a korábbi zsinatok eljárásrendjét próbálták volna alkalmazni. A pápa azonban hajthatatlanul végigvitte az elgondolását, és így a zsinat elé tárgyalásra kitűzött dokumentumok többszörös átdolgozás után már valóban egy pasztorális zsinatot készítettek elő. 1962. október 11-én a zsinatot megnyitó beszédében kijelölte annak irányvonalát: „A múltban az egyház a legnagyobb szigorral ítélte el a tévedéseket, ma viszont Krisztus jegyesének inkább az irgalmasság orvosságát kell alkalmaznia, mint a szigor fegyverét.” (7.) „Irgalmasan és jóságosan közeledik az elszakadt testvérekhez is.” (8.)⁶

Hogy a pápa mennyire átérezte a nap történelmi jelentőségét, bizonyítja az a beszéd, amellyel dolgozószobája ablakából aznap este megszólította a Szent Péter téren egybegyűlt tömeget, amikor odaérkezett az a hatalmas fáklyás felvonulás, amely a Colosseumtól indult:

---

⁴ XXIII. JÁNOS PÁPA: *Ad Petri cathedram. A szeretet sugallta igazság, egység és béke*, OMC, Bécs, 1961.

⁵ OTTO HERMANN PESCH: i. m., 64.

⁶ Allocutio Ioannis PP. XXIII. in sollemni SS. concilii inauguratione. Die 11 Octobris mensis a. 1962. [2021. 11. 23.] https://www.vatican.va/content/john-xxiii/la/speeches/1962/documents/hf_j-xxiii_spe_19621011_opening-council.html

„Fiacskáim, hallok a hangokat. Az enyém csak egyetlen hang, ám magába foglalja a teljes világ hangját; itt jelen van az egész világ. Azt mondhatnánk, hogy még a Hold is sietett ezen az estén – nézzétek csak, ott fönt! – hogy megnézze ezt a látványosságot. [...] Egy testvér szól most hozzátok, aki a mi Urunk akaratából lett atya: atyaság és testvérség és Isten kegyelme. [...] Testvérek vagyunk. [...] Ma reggel olyan látványosságra került sor, amelyet még a négyszáz évnyi történelemmel bíró Szent Péter-bazilika sem szemlélhetett soha. [...] Hazatérve ott találjátok majd a gyermekeket; simogassátok meg gyermekeiteket és mondjátok: »Ez a pápa simogatása«. [...] Megkezdődik a zsinat, és nem tudjuk, mikor ér majd véget.»⁷

Maga az irgalmasság szó nem fordul elő ugyan a zsinati dokumentumokban, ha azonban végigtekintjük a négy konstitúció által megrajzolt gondolati ívet – a *Dei verbum*tól a *Lumen gentium*on és a *Sacrosanctum concilium*on át a *Gaudium et spes*ig⁸ –, akkor egyértelművé válik, hogy Isten jósága hogyan határozza meg az egyház életét, új távlatot nyitva az egyház és a világ kapcsolatában. Lehet-e ennél megindítóbban megfogalmazni a teremtés isteni tervét (mint ahogy a *Dei verbum*ban olvashatjuk): „Istennek a maga jóságában és bölcsességében úgy tetszett, hogy kinyilatkoztatja önmagát, és tudtunkra adja akaratának szent titkát (vö. Ef 1,9), mely szerint az embereknek Jézus Krisztus, a megtestesült Ige által a Szentlélekben útjuk nyílik az Atyához, és az isteni természet részesei lesznek (vö. Ef 2,18; 2Pt 1,4). E kinyilatkoztatással a láthatatlan Isten (vö. Kol 1,15; 1Tim 1,17) szeretetének bőségéből mint barátaihoz szól az emberekhez (vö. Kiv 33,11; Jn 15,14–15), és társalog velük (vö. Bár 3,38), hogy meghívja őket a saját közösségébe.” (DV 2.)

Isten szeretetének ez a kiáradása az egyházban folytatódik: „Az örök Atya [...] elhatározta, hogy az embereket fölemeli az isteni életben való részesedésre”. (LG 2.) „Az egyetemes Egyház úgy jelenik meg, mint »az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből eggyé vált nép«. (4.) „Törvénye az új parancs, hogy úgy kell szeretnie, ahogyan maga Krisztus szeretett bennünket.” (9.) Benne „minden rendű és állapotú krisztushívő meghívást kap a keresztyén élet teljességére és a szeretet tökéletességére”. (40.)

---

⁷ *Visszaemlékezés egy korszakalkotó beszédre*. Magyar Kurír, 2014. április 26. Az eredeti felvétel videóval: 1962. október 13. [2021. 11. 23.] <https://www.magyarokurir.hu/hirek/visszaemlekezés-egy-korszakalkotó-beszédre-videóval>

⁸ A zsinati dokumentumok lelőhelye: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest, 2000.

Isten szeretete viszont arra sürgeti az egyházat, hogy váljék ennek a szeretetnek eszközévé a világ szolgálatában. A *Gaudium et spes* konstitúció az egyháznak az emberiséggel vállalt compassióját foglalja össze: „Az öröm és remény, a gyász és szorongás, mely a mai emberekben, főként a szegényekben és a szorongást szenvedőkben él, Krisztus tanítványainak is öröme és reménye, gyásza és szorongása, és nincs olyan igazán emberi dolog, amely visszhangra ne találna szívükben.” (1.) Az emberiség szolgálatának ez az Istentől kapott feladata is a vele való párbeszédben gyökerezik: „Az emberi méltóság lényeges része az Istennel való közösségre szóló meghívás. Az ember kezdettől fogva párbeszédre hivatott Istennel, ugyanis csak azért létezik, mert Isten szeretetből megteremtette és szeretetből létben tartja [...]” (19.)

Az hamar világossá vált, hogy a zsinat nem fejeződik be egyetlen ülészak alatt. Ezért XXIII. János pápa 1962. december 8-án lezárta az első ülészakot. Beszédében áttekintette az ülészak történetét. Felidézte a kezdeti tapogatózásokat, az elért eredményeket, köztük a liturgikus konstitúció elkészültét, majd bejelentette a következő ülészak kezdetének időpontját. Optimizmusa töretlen: „[...] a Szent Egyház szilárd hittel, rendíthetetlen reménnyel, a szeretetben különösen buzgó, új, fiatalos erővel virágzik”.⁹ A pápa 1963. június 3-án meghalt, utóda Montini bíboros lett VI. Pál néven. Az új pápa rögtön megválasztása napján bejelentette rádióüzenetében: a megkezdett zsinatot folytatják az első ülészakon már kialakult módon.

2. A DIALÓGUS PÁPÁJA – VI. PÁL

VI. Pál még a második ülészak megkezdése előtt kiadta első enciklikáját *Ecclesiam suam* címmel.¹⁰ A pápa „minden jóakarátú embert” megszólít, s rögtön az alcímben jelzi, hogy az egyház helyét akarja meghatározni a mai világban. Hiszen a kettő – egyház és világ – egymásra utalt: fontos az emberi társadalomnak, de nagy feladata az egyháznak is, hogy „találkozzanak, kölcsönösen megismerkedjenek és egymást szeressék”. Az egyház és a világ kapcsolatában – írja – volt időszak, amikor az egyház nagyhatalmi pozíciót élvezett, de elő-

---

⁹ Allocutio Ioannis PP. XXIII. prima SS. Concilii periodo exacta die 8. decembris mensis a. 1962. [2021. 11. 23.] https://www.vatican.va/content/john-xxiii/la/speeches/1962/documents/hf_j-xxiii_spe_19621208_closing-i-period.html

¹⁰ Vö. KRÁNITZ MIHÁLY (szerk.): *Az Egyház küldött. VI. Pál apostoli műve*, Szent István Társulat, Budapest, 2009, 135. Az *Ecclesiam suam* enciklikát Kránitz Mihály fordította.

fordult az is, hogy elzárkózott a világtól. A pápa három szóban foglalja össze, hogyan látja az egyházat és annak feladatait napjainkban: megújulás – szolgálat – párbeszéd. Szembesíti egymással „az egyház ideális képét, úgy, ahogyan Krisztus látta, akarta és szerette”, „azzal a valóságos képpel, amelyet az egyház ma felmutat”. Ebből fakad a megújulás, „a hibák kijavításának” „türelmetlen” vágya. (12.) – Az elmúlt években számos visszaélést feltártak az egyház életében. Ennek láttán lehet botránkozva beszélni az egyház bűneiről – más oldalról nézve viszont éppen a megtisztulás biztató jelei is mutatkoznak bennük. Az enciklika első részében a pápa megerősíti elődjének kettős célkitűzését: a zsinat legyen *lelkipásztori*, és szolgálja az egyház belső megújulását az *aggiornamento* szellemében. Mindehhez azonban hozzátesz egy „harmadik magatartást, amelyet a katolikus egyháznak a történelmi pillanatban fel kell mutatnia”. (60.) Az egyetlen járható út a pápa szerint: párbeszédet kezdeni a világgal, amelyben él. A dialógus fogalma itt jelenik meg először hivatalos egyházi fórumon, majd kap polgárjogot a zsinaton is. „Az egyháznak párbeszédre kell lépnie azzal a világgal, amelyben él. Az egyház szó, az egyház üzenet, az egyház dialógus”. (67.) Ez azonban nem valami reklámfogás vagy ismeretterjesztés. „A párbeszédnek természetfölötti eredete van, s magának Istennek tervében is ott van.” (72.) „Az üdvösség párbeszéde az isteni kezdeményezés jóságából jött létre: »Ő (Isten) előbb szeretett minket« (1Jn 4,19), és ránk tartozik, hogy párbeszédet kezdeményezzünk az emberekkel, anélkül, hogy várnánk hívásukra. Az üdvösség párbeszéde az isteni szeretetből és jóságból indult el.” (74–75.) Az enciklika ezután azt részletezi, hogy milyennek kell lennie ennek a párbeszédnek, majd koncentrikus körökben felvázolja, hogy kikkel kell párbeszédet kezdeményezni. A legtágabb körben az egész emberiség, aztán egyre szűkebb körökben a többi vallás, majd az összes keresztények, végül a katolikus egyház tagjai. Azt kívánja, hogy minden szinten „testvéri beszélgetésben” folytatódjék a „mennyei Atyával való beszélgetés”.

Hogy a dialógus ne maradjon csupán jámbor óhaj, a pápa 1964-ben különböző bizottságokat hoz létre. Ezek elnevezése és elhelyezkedése a pápai dikasztériumok között az idők folyamán többször változott, mégis jól jelzik a dialógus irányait. A Keresztény Egység Titkárságát még XXIII. János pápa hozta létre, ehhez jöttek hozzá: A Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsa, A Nemhívókkal folytatott Dialógus Pápai Tanácsa, a Nem Keresztények Titkársága, a Kultúra Pápai Tanácsa.

Az emberiség fejlődéséről ad átfogó képet VI. Pál *Populorum progressio* kezdetű enciklikája is.¹¹ A sorok mögött feltűnik az üdvösség párbeszéde mint az igazi fejlődés feltétele:

„Isten terve szerint mindenki arra születik, hogy növekedjék, mivel Isten minden egyes ember életét valamely hivatás betöltésére rendelte.” (15.) „Az emberi személy ilyen értelmű növekedése azonban nem az egyén szabad döntésének van alávetve. Ahogy ugyanis minden teremtett dolog a Teremtőre irányul, úgy az ésszel bíró teremtménynek is az a kötelessége, hogy Isten mint elsődleges valóság és mint a legfőbb jó felé irányítsa életét. Ezért az emberi személyiség növekedését kell kötelességeink foglalatának tekinteni. [...] Az ember arra van rendelve, hogy végleges beteljesedését önmagán túl érje el. Az ember az életet adó Krisztusba oltva a növekedés minőségileg új fokozatára jut el, arra, ami túllépi az ember természeti lényegét: ez adja meg élete legnagyobb teljességét, ez a legmagasabb és végső cél, amire az ember növekedése irányul.” (16.) „Az egység Krisztus szeretetében mindannyiunkat meghív, hogy vegyünk részt gyermekként az élő Isten, mindenek Atyja életében.” (21.) „A teljes értelemben vett humanizmus az, amit elő kell mozdítani. [...] Kizárólag az a humanizmus valóságos humanizmus, amely a végtelen Istenre irányul, felismerve azt a közös rendeltetést, amelyre hivatottak vagyunk, s amely az emberi élet valóságos eszméjét adja meg. Vagyis az ember egyáltalán nem a legfőbb mértéke saját magának, hanem csak akkor válik azzá, aminek lennie kell, ha túllép önmagán, Pascal mélységesen igaz szavai szerint: »Az ember végtelenül túlszárnyalja az embert.«” (42.)

A pápa ezután felvázolja a „súlyosan beteg világ” kórképét. Az *Ecclesiam suam* enciklikára utalva sürgeti a kultúrák dialógusát, a párbeszédet a nemzetek között, a rászorulók, kisémmizettek szeretetteljes befogadását, a mindenkit átfo-gó testvéri szeretetet, az egység és az összetartozás civilizációjának felépítését. „A béke új neve: a haladás” – írja. „A béke napról napra, állandó munkával épül, ha közben szemünket a világ Isten akarta rendjére szegezzük, amely rend Isten ugyanazon akaratából, az igazságosság tökéletesebb formáját követeli az emberek között.” (76.)

---

¹¹ VI. PÁL PÁPA: *Populorum progressio* (1967) kezdetű enciklikája, Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, Budapest, 1967. (ford. Dér Katalin)

3. AZ IRGALMASSÁG PÁPÁJA – II. JÁNOS PÁL

Az irgalmasság teológiáját II. János Pál dolgozza ki *Dives in misericordia* kezdetű enciklikájában.¹² Hogy éppen az isteni irgalmasságot választja pápasága vezérfonalává, abban óriási szerepe lehetett Szent Maria Faustyna Helena Kowalskának, az Irgalmasság Anyja Nővérei Kongregáció tagjának. Fausztina nővér (1905–1938) rövid élete során számos látomásban részesült. Ezek során egyszer azt kérte tőle Jézus, hogy fessék meg a képét úgy, ahogyan a látomásban megjelent előtte.¹³ A kép számos változatban készült és terjedt el világszerte.

Fausztina nővér így írja le egyik látomását:

„Ó, Örök Szeretet, szent képed megfestését kéred. S feltáruul előttünk irgalmas forrásának mélye. Ki e sugarakhoz járul, azt megáldod, az éjfélete lelket hóférré váltod. Ó, édes Jézus, irgalmas trónusát állítottad itt fel, hogy vigasztald és gyámolítsd a bűnös embert. Megnyitott Szíved tiszta forrás – belőle Vigasz árad a megtört szív sebére. E kép iránti tisztelet és dicsőítés az emberi lelkekben soha meg ne szűnjék! Isten irgalmasságát minden szív dicsérje, most és mindenkor, örökkön-örökké.”¹⁴

„Az örökkévalóságban minden lélek irgalmamról és szeretetemről fog gondolkodni. Az Irgalmasság ünnepe bensőmből származik. [...] Azt kívánom, hogy ünnepélyesen tartsák meg a húsvét utáni első vasárnapon. Az emberiség nem talál békét, míg irgalmam forrásához nem folyamodik.”

Karol Wojtyła krakkói érsekként is minden reggel fölkereste a nővérek kolostora mellett azt a kápolnát, amelyben az Irgalmas Krisztus kegyképét elhelyezték, hogy a kép előtt imádkozzék. Ő indította el Fausztina nővér boldoggá avatásának folyamatát, majd 1993-ban immár pápaként a Vatikánban boldoggá avatta, s egyben elrendelte, hogy a húsvét utáni vasárnap legyen az isteni irgalmasság ünnepe. A jubileumi, 2000. évben aztán szentté avatta Fausztina nővért. 2002 augusztusában még utoljára elment Krakóba, hogy fölszentelje az Irgalmasság bazilikáját. „Azt akarjuk, hogy ez az új szentély az isteni irgalmasság tiszteletének világközpontja legyen – nyilatkozta útja elején. Szóvivő-

---

¹² II. JÁNOS PÁL PÁPA *Dives in misericordia kezdetű enciklikája*, Szent István Társulat, Budapest, 1981.

¹³ Vö. BOLDOG FAUSTYNA KOWALSKA NŐVÉR: *Napló. Az Isteni Irgalmasság üzenete*, Isteni Irgalmasság Alapítvány, Eger, 2001, 19.

¹⁴ Uo. 21.

je, Navarro Valls pedig már új kultúrantropológiát emlegetett, az egyház új programjáról beszélt. „Isten irgalmas. Ezért az embereknek is irgalmasnak kell lenniük egymás iránt, [...] ebben a formulában rejlik a béke kulcsa, a világ reménye.”¹⁵

A *Dives in misericordia* enciklika szabályos teológiai traktátus az irgalmasságról. Bemutatja az irgalom kinyilatkoztatását az Ószövetségben, majd az evangéliumban: az igazságosság és a szeretet összekapcsolását nevezi irgalomnak. „A szeretet mindannyiszor irgalommá változik, valahányszor át kell lépnie az igazságosság rögzített szabályát.” (36.) Isten irgalmassága a húsvéti misztériumban tárul fel teljes valóságában: „az igazságosság a szeretetre épül, a szeretetből következik, és arra irányul”. (44.) Az enciklika második része a mi világunkat, a korunkat fenyegető veszedelmeket mutatja be, köztük az igazságosság eltorzulásait. Az egyháznak ebben a világban „kell vallania és hirdetnie az isteni irgalmat a maga teljes igazságában” (74.), „beoltani az életbe az irgalom misztériumát”. (91.) Végül az irgalmas szeretet emberi gyakorlására szólít fel. (84.) VI. Pálra hivatkozik: „a szeretet kultúráját” kell felépíteni; hozzáteszi azonban a II. Vatikáni Zsinaton használt kifejezést: „emberségesebbé kell tenni a világot”. (89.) Az egyház legfontosabb feladata, „hogy hirdesse és beoltsa az életbe az irgalom misztériumát”. (92.) Feszültségekkel terhes korunkban különösen fontos, hogy „könyörögjünk Istenhez az irgalomért századunk embere számára!” (100.)

2000, a jubileumi szentév rendkívüli alkalmat adott II. János Pálnak, hogy az egyház megújulását sürgesse. VI. Pál arról írt *Ecclesiam suam* kezdetű enciklikájában, hogy az egész emberiséget átöleli Isten terve, és az üdvösség dialógusa különböző szinteken folyik. (56.) II. János Pál hároméves előkészületet hirdetett meg a jubileumi évre *Tertio millennio adveniente* című apostoli levelében.¹⁶ Az első évben Krisztust, a másodikban a Szentlelket, a harmadikban pedig az Atyát állította az egyház figyelmének középpontjába. Így írt az Atya évéről:

„Isten atyai szívének szeretetétől indítva keresi az embert. Az egész keresztény élet olyan, mint egy nagy zarándoklat az Atya háza felé, akinek föltétlen szeretete minden nap megnyilvánul az összes emberek, s főleg a »tékozló fiú« felé. Ez

---

¹⁵ MICHAEL HESEMANN – ARTURO MARI: *II. János Pál. Örökség és karizma*, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 86sk. (ford. Diós István)

¹⁶ *Tertio millennio adveniente*. II. JÁNOS PÁL apostoli levele a harmadik évezred küszöbén a püspökökhöz, a papokhoz és a hívekhez a 2000. év jubileumának előkészítéséről, Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, Budapest, 1994.

a zarándokút átöleli a személy bensőjét, s onnan árad a hívő közösségre, s végül az egész emberiségre.” (49.)

A pápa létrehozott egy szakértőkből álló bizottságot is azzal a céllal, hogy dolgozzák ki az adott év teológiai hátterét. Az irgalmasság szempontjából az Atyáról szóló harmadik téma jelenti számunkra a legtöbbet. Nincs rá módunk, hogy teljes terjedelmében ismertessük a teológiai bizottság dokumentumát „Istenről, az Irgalmasság atyjáról”.¹⁷ Néhány szempontot mégis érdemes kiemelni. A tanulmány az Ószövetségből a zsoltárokra hivatkozik, amelyeknek vissza-visszatérő fordulata, hogy „az Úr irgalmas és jóságos”. Majd Jézusról beszél, akinek személyében, életében, halálában és feltámadásában Isten irgalma nyilvánul meg. Egész életének mottója lehet: „Irgalmasságot akarok, nem áldozatot” (Mt 12,7). A tanulmány ezután érdekes fordulatot vesz: hiányosságként említi, hogy léteznek ugyan különféle „teológiák” (például a remény teológiája, felszabadítási teológia), de nincs teológiája az irgalmasságnak. Külön fejezetben szól Máriáról, aki „az irgalmasság jele” és „prófétája”. Részletes teológiatörténeti áttekintést ad arról, hogy a századok folyamán hogyan mutatták be Máriát, „az irgalmasság édesanyját” teológiai traktátusokban, imádságokban, himnuszokban, tisztelete hogyan jelent meg képekben, amint köpenye alá vonja az irgalomért fohászzkodókat. Az értékes kötetet a jubileum elmúltával is bizonyára haszonnal forgathatják a téma iránt érdeklődők.

4. AZ IRGALMASSÁG TEOLÓGUSA – XVI. BENEDEK PÁPA

Meglepő talán, hogy Joseph Ratzinger, aki könyvtárnyi írást publikált élete során, pápaként mindössze három enciklikát jelentetett meg. A Hittani Kongregáció prefektusi tisztét is azzal a feltétellel vállalta el, hogy folytathatja saját teológiai munkásságát. Később pápaként is jelentős munkákat írt amolyan „mezei teológusként”, tudatosan kitéve magát más teológusok bírálatának. *A Názáreti Jézus*¹⁸ első kötetének előszavában erre utal is: „ez a könyv semmiképpen sem tanítóhivatali aktus, [...] így mindenki szabadon ellentmondhat nekem”. Ha a pápai enciklikákban az „irgalom” szó betűszerinti előfordulásait

---

¹⁷ *God, the Father of Mercy*. Prepared by the Theological-Historical Commission for the Great Jubilee of the Year 2000, The Crossroad Publishing Company, New York, 1998.

¹⁸ JOSEPH RATZINGER (XVI. BENEDEK): *A Názáreti Jézus*, 1. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2007, 18.

keressük, mindössze néhány alkalommal bukkanunk rá. Valójában azonban az irgalom belső, isteni lényege bontakozik ki előttünk a pápa írásaiban minden eddiginél tágasabb horizontban – ez pedig olyan radikális követelményt támaszt, amilyenre korábban legföljebb a szentek életében találunk példát.

Első enciklikájának XVI. Benedek a *Deus caritas est*¹⁹ címet adta Szent János első levelére hivatkozva. „A szeretet, azáltal, hogy Isten előbb szeretett minket, többé már nemcsak egy »parancsolat«, hanem válasz a szeretetnek arra az ajándékára, amellyel Isten közeledik felénk. [...] Szándékom az, hogy a világban fölélesszük az embereknek az isteni szeretetre adott gyakorlati válaszát.” (1.) „A szeretet [...] az egész létezését átfogja. [...] Állandó út a magába zárkozó én-ből az én szabad elajándékozására.” (6.) „A Logosz, az Ősértelem – az igazi szeretet egész szenvedélyével szerető szerelmes.” (10.) „A bibliai hit lényege: az ember egyesülhet Istennel [...]” „A mód, ahogyan Isten szeret, az emberi szeretet mércéje lesz.” (11.) „Mi nemcsak statikusan fogadjuk be a megtestesült Logoszt, hanem részeseivé válunk önátadása dinamikájának.” (13.) Ennek következtében „a mi akaratumk és Isten akarata egyre inkább egybeesik.” (17.)

Az enciklika második része ennek a szeretetnek a gyakorlati következményeit sorolja fel: a fentebb leírt misztikus egyesülés hogyan valósul meg az egyház konkrét szeretetszolgálatában, s ez hogyan kapcsolódik az igazságos társadalmi rendért folytatott küzdelemhez.

A pápa harmadik, *Caritas in veritate*²⁰ című enciklikája az elsőben felvázolt világképből adódó gyakorlati következtetéseket vonja le. Látszólag elődje szociális enciklikáinak, főleg VI. Pál *Populorum progressio* című enciklikájának érvelését folytatja, valójában azonban továbblép, és a szeretetben jelöli meg az emberiség fejlődésének zálogát.

„A fejlődésben központi szerepe van a szeretetnek.” (19.) „A szeretet az egyház társadalmi tanításának királyi útja.” (2.) „Az igazságosság a szeretet első útja, alapfoka, a szeretet viszont felülmúlja az igazságosságot, és teljessé teszi az ajándékozás és a megbocsátás logikájában. [...] »Az ember városát« nem csupán a jogok és kötelességek alkotta viszonyok mozdítják elő, hanem sokkal inkább, és még ezt megelőzően, az ingyenesség, azaz az irgalom és a közösség alkotta viszonyok.” (6.)

---

¹⁹ *Deus caritas est*. XVI. BENEDEK PÁPA *Az Isten szeretet kezdetű enciklikája*. Szent István Társulat, Budapest, 2007.

²⁰ *Caritas in veritate*. XVI. BENEDEK PÁPA *Szeretet az igazságban kezdetű enciklikája*, Szent István Társulat, Budapest, 2009. (ford. Dér Katalin és Horváth Pál)

A pápa nem csupán átértelmezi és elmélyíti a keresztény szociális tanítást, hanem egy megdöbbentő új szemponttal túllép rajtuk, s ez az ajándék logikája. „A szeretet az igazságban az ajándékozás döbbenetes megtapasztalásával szembe-
besíti az embert. [...] Az emberi lény ajándéku-
l teremtett.” (34.) Ez a tény egy új antropológia és egy új társadalom távlatait nyitja meg, „a feltétel nélkü-
li ajándékozás logikáját”, „az ingyenesség és a testvériesség” világát. (37, 38.)
Erre a meglátásra alapozva fogalmazza meg a pápa a gyakorlatban szinte meg-
valósíthatatlannak látszó, meghökkentő elvárását: „Az ingyenességnek nincsen
piaca, és az ingyenességen alapuló magatartásformákat nem írhatja elő törvény.
Mégis mind a piacnak, mind a politikának szüksége van az ajándékozás felé
nyitott emberekre.” (39.) Enciklikáját a pápa ezzel a mondattal zárja: „A fejlő-
désnek szüksége van a keresztényekre, akik az imádság gesztusaiban Istenhez
emelik a szegényt, akik annak tudatában élnek, hogy az igazság által áthatott
szeretet, *caritas in veritate*, amelyből az igazi fejlődés kiindul, nem a mi mű-
vünk, hanem ajándékként kapjuk.” (79.) Aki elolvassa a pápa írását, szinte
rákényszerül, hogy önmagával szembenézve lelkiismeretvizsgálatot tartson.

Hogy pedig az irgalmasság misztériuma egyre jobban elmélyüljön a hívek
köztudatában, a pápa elrendelte, hogy három évenként rendezzék meg az *Irgal-
masság apostoli világkongresszusát*. Az első kongresszust Rómában tartották
2008-ban, a következőt Krakkóban 2011-ben, majd Bogotában 2014-ben,
Manilában 2017-ben. A római kongresszust Christoph Schönborn bíboros
készítette elő és vezette le.²¹

5. AZ IRGALMASSÁG PRÓFÉTÁJA – FERENC PÁPA

Attól a pillanattól fogva, hogy az újonnan megválasztott pápa kilépett a Szent
Péter-bazilika erkélyére, és egyszerű „Jó estét!”-tel köszöntötte a téren össze-
gyűlt tömeget, mindig új és új gesztusokkal és szavakkal lepte meg a világot.
Ilyen váratlan fordulat volt az is, hogy amikor a megválasztása utáni vásár-
napon, 2013. március 17-én az Úrangyala elimádkozása előtt köszöntötte a
híveket, egy könyvet ajánlott elolvasásra hallgatóinak: Walter Kasper bíboros-
nak az irgalmasságról szóló művét.²² Hozzátette: nem reklámot akar csinálni a

---

²¹ A bíboros az év minden hónapjában katekézist is tartott az irgalmasságról a bécsi Stephans-
domban, ennek szerkesztett változata könyvalakban is megjelent. Lásd CHRISTOPH KAR-
DINAL SCHÖNBORN: *Wir haben Barmherzigkeit gefunden*, Herder, Freiburg, 2009.

²² WALTER KASPER: i. m.

könyvnek, de nagyon hálás érte, mert sokat tanult belőle. „Kasper bíboros azt mondta, hogy az irgalmasság mindent megváltoztat, megváltoztatja a világot. Egy parányi irgalmasság is csökkenti a világ fagyos hidegét és sokkal igazságosabbá teszi. Jól meg kell értenünk Istennek ezt az irgalmasságát, az irgalmas Atyát, aki oly türelmes. Gyönyörű ez: az irgalmasság!”²³

Valójában azonban nem pillanatnyi ötlet indította a pápát erre a váratlan fordulatra. Az irgalmasság misztériuma vezérlő elve volt egész életének. Amikor püspökké szentelték, Jorge Mario Bergoglio Szent Béda Venerabilis egyik homíliája nyomán választott jelmondatot: *Miserando et eligendo*. Béda a vámos Lévi meghívásához fűzi kommentárját: „Amikor Jézus meglátta a vámost, megkönyörülve rajta kiválasztotta őt (*miserando atque eligendo*), és így szólt hozzá: »Kövess engem«” (Mt 9,9). Amikor pápává választották, Ferenc ezt a kifejezést tartotta meg jelmondatul, mintegy összefoglalva benne pápai szolgálatának egész programját.

Megválasztása után Ferenc pápa egyik első feladata lett, hogy a hagyományoknak megfelelően foglalja össze és értékelje a 2012-ben tartott püspöki szinódus ajánlásait. (*Az új evangelizáció a keresztény hit továbbadására* volt a szinódus témája.) Ez alkalmat adott a pápának, hogy – túllépve a szinódus javaslatain – felvázolja saját programját. Így jelent meg 2014-ben az *Evangelii gaudium*²⁴ kezdetű apostoli buzdítása. Amint már a cím jelzi, az alaphangot az öröm adja meg, amely „az Isten szeretetével való, boldog barátságba átalakuló találkozásból”, Isten irgalmasságából fakad. (8.) Az egyház „megtapasztalta az Atya végtelen irgalmasságát”, ezért „olthatatlan vágy él benne arra, hogy felajánlja ezt az irgalmasságot”. (24.) A pápa Aquinói Szent Tamásra hivatkozik: „Az irgalmasság önmagában az erények között a legnagyobb, ugyanis hozzátartozik a másoknak szóló ajándékozás. [...] Isten sajátossága az irgalmasság gyakorlása”. (37.)

Ezt követően azonban hangot vált a pápa – vagy éppen itt mutatja meg, hogy az irgalmasság nem valami jámbor érzelem –, és felvázolja a „beteg világ”, a politikai és gazdasági élet, a mohó szerzés és gazdagodás, a kíméletlen profitnövelés kórképét. (Sarkos megállapításainak némelyikét utóbb a gazdasági-politikai élet szakemberei, nem alaptalanul, erős kritikával fogadták.)

---

²³ [2021. 11. 23.] https://www.vatican.va/content/francesco/de/angelus/2013/documents/papa-francesco_angelus_20130317.html

²⁴ *Evangelii gaudium*. FERENC PÁPA *Az Evangélium öröme kezdetű apostoli buzdítása*, Szent István Társulat, Budapest, 2014.

A pápa ezután rátér az egyház életének elemzésére. Az alaphangot itt is az irgalmasság örömhíre adja meg: „Az üdvösség, amelyet Isten felkínál nekünk, az ő irgalmasságának műve”, a Szentlélek erejével „életünkkel válaszolunk az ő szeretetére”. (112.) „Összhangban az Atya nagy szeretetével [...] az egyháznak az ingyenes irgalmasság helyévé kell lennie, ahol mindenki úgy érezheti, hogy befogadják, szeretik.” (114.) E felütés után azonban – a világban tapasztalható bajokhoz hasonlóan kíméletlenül kipellengérezzi az egyházi életben jelentkező visszasságokat, néhol szinte túl aprólékosan részletezve az egyház tevékenységének különböző területeit. Az utolsó fejezet aztán visszatér a szinódus eredeti témájához, és néhány megfontolást ajánl az új evangelizáció lelkületéről. „Jézus olyan evangelizálókat keres, akik nemcsak szóval, hanem elsősorban az Isten jelenlététől átalakított étellel hirdetik a jó hírt.” (259.) „Küldetés vagyok ezen a földön”, „a nép szívéhez szóló küldetés.” (273.) „Minden személy méltó az odaadásunkra, [...] mert minden ember az Úr végtelen gyengédségének tárgya.” (274.) Az enciklika befejezéseként Máriának, „az evangelizáció anyjának” alakját idézi fel: „Az igazságosságnak és gyöngédségnek, a szemlélődésnek és a mások felé való úton levésnek dinamikája teszi őt az egyház mintaképévé az evangelizáció számára.” (288.)

Két nagy enciklikája közül az egyik (*Laudato si'*) a természetvédelemmel foglalkozik, a másik (*Fratelli tutti*) az emberek testvéri közösségét sürgeti. Mindkettőre jellemző, hogy látszólag „evilági” témát dolgoz fel, a háttérben azonban ott rejlik Isten szerető irgalmasságának mindent átfogó valósága. A természetvédelemről szóló enciklika²⁵ szerint „a teremtés Isten szereteterevére utal. [...] Csak olyan ajándékként érthető, amely mindenek Atyjának nyitott kezéből származik; olyan valóság, amelyet a minket egyetemes közösségbe hívó szeretet világít meg.” (76.) Egy „másik logikába” hív, „az ingyenesség logikájába, az ajándékába, amelyet kapunk és továbbadunk”. (159.) Bár nem hivatkozik XVI. Benedek enciklikáira, de nyilvánvaló az idézet forrása: az „ökológiai megtérés [...] hálát és ingyenességet foglal magában, vagyis az Atya szeretetéből kapott világ ajándékként való elismerését”. (220.) Arra kapunk meghívást, hogy „az egész világot átfogó szolidaritás lelkiségét alakítsuk ki, azt, amely a Szentháromság misztériumából fakad”. (240.) A *Fratelli tutti* enciklika²⁶ részletesen elemzi az irgalmas szamaritánusról szóló példázatot, rávilágítva

---

²⁵ *Laudato si'*. FERENC PÁPA *Áldott légy kezdetű enciklikája*, Szent István Társulat, Budapest, 2015.

²⁶ *Fratelli tutti*. FERENC PÁPA *Mindnyájan testvérek kezdetű enciklikája*, Szent István Társulat, Budapest, 2021.

az irgalmasság mozgató erejére: „A szeretet teszi lehetővé, hogy egyetlen nagy családot alkossunk, amelyben mindenki otthon érezheti magát. A szeretet tud együttérzést és méltóságot adni”. (62.) Ezekben az enciklikákban is megtaláljuk az *Evangelii gaudium*ban már jelzett sajátos ellentétet. Egyfelől kíméletlenül, prófétai hangon ostorozza a világban (és az egyházban) található hibákat, bűnöket, másfelől viszont Isten irgalmas szeretetét tartja a teremtett világ végső okának és céljának.

Van még egy fontos jellemzője Ferenc pápa írásainak. Szinte mindegyik dokumentumban feltűnik az öröm szava (lásd *Evangelii gaudium*, *Amoris laetitia*, *Gaudete et exultate*). Az Isten ingyenes ajándékából élő ember öröme ez. A *Gaudete et exultate*²⁷ apostoli buzdítás címében ugyan az öröm jelenik meg, de már az alcíme jelzi, hogy az életszentségről ír a pápa. Erős felütéssel kezd: „Valamennyien arra kaptunk meghívást, hogy szentek legyünk”. (14.) Beszél a keresztény élet „két rejtőző ellenségéről”, majd a nyolc boldogságot elemzi. „Irgalmas szemmel látni és irgalmasan cselekedni, ez az életszentség.” (82.) A következő fejezet az életszentség modelljét mutatja be. Öt jellemzőjét sorolja fel, ezek között említi – a pápára annyira jellemző módon – az örömet és a humorérzéklet. (122.) Az írást akár lelkigyakorlatos elmélkedésnek is felfoghatjuk, amely ahhoz ad segítséget, hogy „az egyházban fokozódjék az életszentség utáni vágy”. (177.)

Az ifjúsági szinódus ajánlásait összefoglaló dokumentum, a *Christus vivit* kezdetű apostoli buzdítás mintha kevésbé tudna mit kezdeni a fiatalokkal – éppen Ferenc pápa szellemisége bátorít rá, hogy kritikát kockáztassunk meg egy pápai megnyilatkozásról. Elismétli ugyan a szinóduson fölvetődött fontosabb kérdéseket, az olvasó azonban hiányolja belőle azt az átütő erőt, amit a pápa más írásaiban megszokott.

A világegyház élete szempontjából jelentős esemény volt, hogy Ferenc pápa *Misericordiae vultus* kezdetű bullájával 2015-ben meghirdette az Irgalmasság Rendkívüli Jubileumát, amely 2015. december 8-án, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén kezdődött, és 2016. november 20-ig, Krisztus király vasárnapjáig tartott.

„A Szentírásban az irgalmasság kulcsfogalom annak kifejezésére, hogy Isten hogyan bánik velünk. [...] A keresztény ember irgalmas szeretetének ugyanezen a hullámhosszon kell mozognia.” (9.) „Az egyház életének boltozatát az irgal-

---

²⁷ *Gaudete et exultate*. FERENC PÁPA *Örüljétek és ujjongjatok kezdetű apostoli buzdítása az életszentségre szóló meghívásról a mai világban*, Szent István Társulat, Budapest, 2018.

masság oszlopa tartja. Ezért egész lelkipásztori tevékenységét át kellene hatnia a hívők felé forduló érzékenységnek.” (10.) „Az egyháznak az a küldetése, hogy hirdesse Isten irgalmasságát, az evangélium dobogó szívét.” (12.) A jubileumi év arra hív, hogy „ismét fölfedezzük az Atya irgalmas arcát.” (17.)

A jubileumi év során a pápa hétről hétre az irgalmasságról elmélkedett, beszédekben kifejtve az irgalmasság teológiáját, az Ószövetségtől kezdve az evangéliumon keresztül napjainkig. Azonban ennek a tanításnak akár vázlatos ismertetése is meghaladná e dolgozat kereteit.²⁸

Mindezeket összefoglalva igazoltnak látszik az egyik ismert vatikáni szakértőnek, Andrea Torniellinek ötlete, aki a pápáról folytatott beszélgetéseit tartalmazó könyvecskéjét ilyen címmel adta ki: *Isten neve irgalmasság*.²⁹ Torielli emlékezteti a pápát arra, hogy a Nemzetközi Ifjúsági Találkozón kijelentette: „korunk az irgalmasság kora”. A pápa megerősíti akkor mondott szavait: „Egyre erősebb a meggyőződésem, hogy ez az időszak egyfajta kairosz, korunk az irgalmasság kairosza”. Végigtekint az irgalmasság eddig megtett útján, XXIII. János pápától VI. Pál pápán keresztül II. János Pál pápáig. Utal VI. Pál pápának a *Gondolatok a halálról* című írására. A pápa egy évvel halála előtt mondta ezeket a megrendítő szavakat:

„Szegény, nyomorúságos, szűkös, ínséges élet, amelynek igen sok türelemre, gyógyulásra, végtelen irgalomra van szüksége. A legjobb szintézist még mindig Szent Ágoston fogalmazta meg: *miseria et misericordia*. Az én nyomorúságom és Isten irgalmassága. Add, hogy legalább imádhassam azt, aki vagy, végtelen jóságú Isten, a Te édességes irgalmatat kérve, elfogadva és dicsőítve.”³⁰

Ahogy már korábban kiadott végrendeletében is írta: „Irgalmasságát az Úrnak mindörökké éneklek”.

Hátra van még talán annak igazolása, miért nevezhető Ferenc pápa „az irgalmasság prófétájának”. Walter Kasper, aki Ferenc pápa életútját érdeklődő rokonszenvvel kíséri, a róla írt könyvében az irgalmasságot a pápa „kulcs-

---

²⁸ FERENC PÁPA: *Az irgalmasság arcai. Az irgalmasság rendkívüli szentévében elmondott beszédek*, Új Ember, Budapest, 2016.

²⁹ FERENC PÁPA: *Isten neve irgalmasság. Beszélgetések Andrea Torniellivel*, Helikon, Budapest, 2016.

³⁰ [2021. 11. 23.] https://www.vatican.va/content/paul-vi/de/speeches/1978/august/documents/hf_p-vi_spe_19780806_meditazione-morte.html

szavának” nevezi.³¹ Amint már könyvének címe is jelzi, Ferenc pápa „a gyengédség és szeretet forradalmát” hirdette meg. Kasper áttekinti az irgalmasság „fölfedezésének” történetét, majd így összegzi a pápa életművét: „A gyengédség és szeretet forradalmát szenvedélyesen hirdeti, de erőszak, fanatizmus és harag nélkül”.

Kasper szavaihoz talán hozzátehetjük, hogy Ferenc pápa valóban prófétai radikalizmussal pellengérezte ki a világban, de az egyházon belül is az általa meglátott hibákat, visszaéléseket, és kíméletlenül fel is lép ellenük. Nem véletlen, hogy rengeteg rajongója mellett sokan támadják is – egyházon kívülről, de belülről is. A próféták stílusára emlékeztet az is, hogy nemcsak okoskodó érveléssel, hanem látványos jelekkel, gesztusokkal tárja fel Isten üzenetét. Szokatlan gesztusai mindig újra meglepetésekkel szolgálnak: egyik nagycsütörtökön rabok lábát mosta meg, hat férfi mellett hat nőét, köztük egy muszlim nőét is. Egyik első útja Lampedusa szigetére vezetett, hogy a menekültekkel találkozzék. Amikor a papamobilon körbejár a tömegben, magához öleli vagy éppen megcsókolja a feléje nyújtott csecsemőket és kisgyermeket... A gesztusok mellett pedig egészen sajátos, újszerű kifejezéseket használ, amelyek bejárják a világsajtót sokak örömeire, némelyek megbotránkozására: „a gyóntatószék nem kínzókamra”, „a püspökök legyenek bárányszagúak”, „az egyház táborig kórház” – a felsorolást hosszan folytathatnánk.

*

Dolgozatunk elején azt a hipotézist állítottuk fel, hogy korunk egyházának sajátos ismertetőjegye az isteni irgalmasság: átjárja az egyház spirituális, pasztorális, teológiai és liturgikus életét. Az elmúlt hatvan év történetének áttekintése XXIII. János pápától és a zsinattól napjainkig igazolhatja ezt a föltevést. Ferenc pápa pedig az irgalmasság prófétájaként mindent megtesz azért, hogy valóban ez legyen napjaink egyházának legfőbb jellemzője, sokakat megmozgató eszménye.

---

³¹ WALTER KASPER: *Papst Franziskus – Revolution der Zärtlichkeit und der Liebe*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 2015, 123.